

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

**Випуск 13 (56)
Частина I**

Заснований в 1996 році

Рівне – 2016

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13 (56). Частина I. — Рівне: РДГУ, 2016. — 175 с.

Збірник наукових праць підготовлено за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Становлення і розвиток особистості людини як суб'єкта власного життя» (до 70-ліття з дня народження С.Пальчевського), організованої Управлінням освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації, Рівненським державним гуманітарним університетом і Рівненським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти 10-11 березня 2016 року та містить статті з питань освітнього середовища в ретроспективі та сьогоденні, соціалізації особистості в контексті парадигми життєтворчості та проблем, реалій і перспектив педагогічного менеджменту.

Матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних працівників, вихователів та вчителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Безкоровайна Ольга Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Войтович Ігор Станіславович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Руденко Володимир Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський інститут слов'янознавства Київського славистичного університету);

Сверлюк Ярослав Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 31.03.2016 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додатки до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8 і від 30.03.2011 р. № 1 – 05/3).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 10 — 5.
2016

© Рівненський державний гуманітарний університет,

9. Надольська В. Вплив політики русифікації на життєдіяльність етнічних меншин Волинської губернії (кінець XIX – початку XX ст.) / В. Надольська // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2006. – Вип. 10. – С. 260-264.
10. Ніколаєнко О.О. Організації польського жіноцтва на Волині наприкінці XIX – на початку XX ст. / О.О. Ніколаєнко // Культурний простір Житомирщини – Волині XIX-XX ст.: м-ли Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції (24 квітня 2012 р., м. Житомир). – У 2-х тт. – Т. 2. – Житомир: Видавець М.Г. Косенко, 2012. – С.133-136.
11. Сейко Н. Становище польського шкільництва на Волині в кінці XIX – початку XX століття / Н. Сейко // Велика Волинь: минуле і сучасне. Тези міжнародної науково-краєзнавчої конференції. – Житомир, 1993. – С. 188-194.
12. Щербак М.Г. Національна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) / М.Г. Щербак, Н.О. Щербак. – К., 1997. – 89 с.

Ю.А. МОСИЕВИЧ. ПРОГРЕССИВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПОЛЬСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ВОЛЫНСКОЙ ГУБЕРНИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX - НАЧАЛА XX В.

Резюме. В статье делается попытка анализа положения образования польского населения на территории Волыни во второй половине XIX – начале XX в., когда политика Российской империи в отношении национальных меньшинств основывалась на тотальной русификации и шовинизме.

Ключевые слова: шовинистическая политика, русификация, деполонизация, инородцы, национальные меньшинства.

J.O. MOSIYEVYCH. PROGRESSIVE TENDENCY OF POLISH EDUCATION VOLYN PROVINCE THE SECOND HALF OF XIX - EARLY XX CENTURY

The summary. In the article an attempt is to made analysis the situation of education of Polish people on the Volyn territory in the second half of XIX - early XX centuries when the policy of Russian Empire concerning national minorities was based on the total russification and chauvinism.

Key words: chauvinistic policy, russification, depolonization, aliens, national minorities.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф., член-кор. АПСН І.В. Малафійк.

Одержано редакцією 19.02.2016 р.

УДК: 373. 2 (091) (477) “1910 – 2007”

Ю.М. ЧЕРЕДНЯК

РОЛЬ Б.Н. МІТЮРОВА У РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

Резюме. У статті розглядається внесок відомого українського вченого Бориса Никифоровича Мітюрова в розвиток персоналістичного напрямку в історії педагогіки. Зокрема, проаналізовано праці педагога про вчителів братських шкіл; про персоналії Яна Амоса Коменського, К. Ушинського, І. Франка, Н. Крупської, А. Макаренка, В. Сухомлинського.

Ключові слова: Б.Н. Мітюров, педагогічна спадщина, персоналістичний напрям, персоналія, історія педагогіки.

Постановка проблеми. Персоналістична орієнтація на особистість є притаманною для української історії педагогіки – історико-педагогічні праці характеризуються інтересом учених до педагогічних персоналій. Педагогічна персоналія репрезентує доробок того чи іншого педагога як індивідуального творця, але передусім, як представника педагогічної думки певної історичної епохи. Творча біографія педагога є предметом наукових досліджень багатьох істориків педагогіки. У працях сучасних вчених (Н. Гупан, І. Стражнікова, О. Сухомлинська) творча біографія педагога є ще й об'єктом наукової рефлексії [2]. Звернення до педагогічної спадщини українських педагогів, науковців, освітян дає можливість ґрунтовніше вивчити історичні закономірності, становлення і розвитку української педагогіки.

Історія педагогічної думки й освіти крізь призму життєписів персоналій є предметом наукових досліджень відомого вітчизняного історика педагогіки – Бориса Никифоровича Мітюрова (1910-2007), що, зважаючи на викладене вище, актуалізує персоналістичні праці вченого.

Загальний аналіз досліджень з проблеми. Аналіз стану вивчення педагогічної спадщини Б.Н. Мітюрова засвідчив, що його педагогічний спадок у вітчизняній історіографії був об'єктом аналізу окремих дослідників (Н. Гупан, Л. Петрук, І. Малафійк, Г. Лемех та ін.) [2; 4]. Автори головної увагу приділяли внеску вченого у вивчення братських шкіл в Україні, натомість його внесок у розвиток персоналістичного напрямку вітчизняної історії педагогіки до сьогодні не вивчався. Необхідність системно-аналітичного вивчення педагогічних поглядів Б.Н. Мітюрова у вітчизняному історико-педагогічному просторі обумовили **мету пропонованої статті:** роль Б.Н. Мітюрова у розвитку персоналістичного напрямку в історії педагогіки.

© Ю.М. Черediaк, 2016

Виклад основного матеріалу дослідження. У працях персоніфікованого напрямку Бориса Мітюрова простежується система висвітлення педагогічної спадщини відомих педагогів, яка, переважно, має такі складові: характеристика історичного періоду, у якому жив і працював педагог; розкриття змісту і стану розвитку освіти у відповідні періоди; характеристика педагогічних поглядів (провідні дидактичні принципи, мета, завдання і засоби виховання, підготовка вчителя й основні вимоги до нього); визначення ролі, місця і значення внеску спадщини відомого педагога в розвиток педагогічної науки.

Саме з таких позицій Борисом Никифоровичем схарактеризовані персоналії Яна Амоса Коменського, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, Ф. Фребеля, К. Ушинського, О. Духновича, І. Франка, Н. Крупської, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін. До цієї групи відносимо такі праці: «Я. А. Коменський» (1970) [29], «Педагогічна діяльність і погляди Й. Г. Песталоцці», «Педагогічні теорії Д. Локка і Д. Беллєрса», «Педагогічні погляди Ж.-Ж. Руссо» (1973) [3], «Першодрукар Іван Федоров» (1974), «Фребель Фрідріх Вільгельм Август» (1974), «Педагогічні погляди І. Франка» (1961), «Іван Франко про школу та освіту» (1999) [19], «К. Д. Ушинський про вимоги до вчителя» (1959) [20], «Педагогические идеи К. Д. Ушинского на Украине» (1973), «Педагогічні ідеї К. Д. Ушинського» (1974), «К. Д. Ушинський – син України» (2003) [21], «Духнович Александр Васильевич» (1960) [5], «Н. К. Крупская о роли матери в воспитании детей» (1989), «Н. К. Крупская о воспитании детей в семье» (1989), «А. С. Макаренко про трудове виховання» (1963) [23], «Использование идей А. С. Макаренко о трудовом воспитании в условиях современной семьи» (1978), «А. С. Макаренко о диалектичности педагогического процесса» (1985), «А. С. Макаренко о значении авторитета» (1988) та ін., «В. О. Сухомлинський про радість, як важливий стимул навчальної діяльності учнів» (1988) [25], «В. О. Сухомлинський про «Школу радості» (1988) [24] та ін.

У цій групі виокремлюємо також праці педагога, присвячені діяльності визначних просвітителів того часу, вчителів братських шкіл, а саме: І. Борецького, І. Вишенського, І. Гизеля, І. Горбацького, С. Зизанія, І. Краковського, С. Полоцького, К. Ставровецького, К. Туровського, С. Яворського та ін. Це такі статті: «Борецкий И. М.» (1960) [10], «Кирилл Туровский» (1960), «Элассонский Арсений» (1960) [9], «Зизаний Лаврентий» (1965) [6], «Зизаний Стефан» (1965) [7], «Франко И. Я.» (1968) [8], «Симеон Полоцкий – выдающийся просветитель XVII в.» (1971) [15], «Смелое слово Кирилла Транквилиона» (1991) та ін.

Особливою заслугою Бориса Мітюрова вважаємо вивчення впливу досвіду роботи шкіл України і Білорусії на формування педагогічних поглядів Я. А. Коменського у статті «Ян Амос Коменский и Симеон Полоцкий» (1964) та у книзі «Педагогічні ідеї Яна Амоса Коменського на Україні» (1971) [26].

У докторській дисертації Бориса Мітюрова «Развитие школы и педагогической мысли на Украине и Белоруссии (XVI-XVII вв.)» (1970) чотири розділи присвячені персоналіям: Івану Вишенському, І. М. Борецькому, Кирилу Транквіліону Ставровецькому, Симеону Полоцькому [16]. Борис Никифорович детально проаналізував погляди вчителів братських шкіл XVI–XVII ст. на роль виховання, навчання, умов життя дитини у її становленні, довів, що вчителі братських шкіл XVI–XVII ст., були великими ученими свого часу, а їх спадщина заслуговує на те, щоб її вивчали в курсі історії вітчизняної педагогіки, а не залишали в тіні, як це було до 70-х рр. XX ст. [16].

Борис Никифорович Мітюров систематично досліджував діяльність та педагогічні погляди видатного чеського педагога Яна Амоса Коменського та їхнє значення для розбудови національної системи освіти, розкрив суспільно-політичну, просвітницьку й релігійну діяльність педагога. Здійснивши аналіз праць вченого, ми віднайшли тринадцять надрукованих праць Бориса Никифоровича різними мовами (українською, російською, білоруською, чеською) про діяльність і творчу спадщину Яна Амоса Коменського. Перша праця – «Ян Амос Коменський і Полоцький» була надрукована у Празі ще у 1964 р.; остання – «Ян Амос Коменский и Украина» у 2004 в Москві. Необхідно зазначити, що у всіх публікаціях Б. Мітюров не лише висвітлював життя, діяльність, педагогічні погляди Яна Амоса Коменського, але й (що є особливо цінним) вивчав вплив досвіду братських шкіл України і Білорусії на формування педагогічного вчення чеського педагога, з'ясував роль його ідей у розвитку школи і педагогічної думки України.

Упродовж сорока років Борис Никифорович послідовно вивчав погляди і педагогічну систему Яна Амоса Коменського, віднаходив нові й маловідомі факти з його життя, інтерпретував відомі і невідомі ідеї чеського педагога. Учений популяризував і ранні, і відомі, і останні, практично невідомі праці Я. А. Коменського: «Спірні питання, зібрані в саду філософії» (1613), «Новий органон» (1620), «Скарги пригноблених бідняків до неба» (1614), «Велика дидактика» (1632), «Відкриті двері до мов і всіх наук» (1633), «Шлях світла» (1641), «Світло в темряві» (1657) «Видимий світ у малюнках» (1658), «Загальні поради про виправлення справ людських» (1666), «Ангел світу» (1667), «Єдине необхідне» (1668), «Продовження братнього заповіту» (1669) [3, 31].

Вагомими науковими розвідками є праці Б. Мітюрова, присвячені персоналіям Олександра Духновича, Юрія Федьковича, Осипа Маковея, Степана Ковальова, які відіграли значну роль у боротьбі за народну освіту на західноукраїнських землях в період панування Австро-Угорської монархії [1].

За свідченнями доньки педагога, Борис Никифорович часто говорив, що він «захворів» К. Ушинським; «не вилазив» з архівів, вивчаючи спадщину видатного українського педагога [4]. Результатом такого занурення у педагогічну спадщину Костянтина Дмитровича Ушинського стала низка публікацій Б. Мітюрова: «К. Д. Ушинський про вимоги до вчителя» (1959) [20], «Погляди К. Д. Ушинського на формування людської особистості» (1974), «Мыслитель, педагог, воспитатель (к 110-летию со дня смерти К. Д. Ушинского)» (1971), «Етнопедагогічні основи виховної системи К. Д. Ушинського» (1973), «Влияние педагогических идей К. Д. Ушинского на развитие школы на Украине» (1974), «Рідне слово і народне виховання в педагогічній

спадщині К. Д. Ушинського» (1997), «Світлий промінь у царстві тьми» (1998), «Ушинський про вимоги до вчителя» (1999), «К. Ушинський – син України» (2003) [21] та ін.

Здійснений нами аналіз 14-ти праць Бориса Мітюрора про К. Д. Ушинського дає змогу стверджувати, що вченим узагальнено внесок К. Ушинського в розвиток освіти й педагогічної думки. Так, найзначнішим і найсуттєвішим внеском К.Д. Ушинського в освіту Борис Мітюрор вважав підхід до педагогіки як антропологічної науки, обґрунтування її психологічних засад. Особлива роль належить К. Ушинському у визначенні мети виховання педагог як розвитку моральних, фізичних і розумових сил людини, формування її характеру на гуманістичних ідеалах християнства. Важливою заслугою Костянтина Дмитровича Борис Мітюрор вважав формулювання ідеї народності в педагогіці, визначення її основною складовою системи виховання. Наголошуючи, що основою народності є мова, вчений розробив єдину систему побудови навчання і виховання рідною мовою і наполягав у запровадженні в педагогічній практиці рідномовної початкової освіти. Костянтин Ушинський також обстоював думку про те, що загальна освіта повинна бути пронизана ідеями гуманності й патріотизму.

Однією з головних персоналій в дослідженнях Бориса Мітюрора є Іван Франко. Значний внесок Бориса Мітюрора у цілісне вивчення спадщини Івана Франка підтверджує перелік праць Бориса Никифоровича про відомого просвітителя: «Педагогічні погляди І. Я. Франка» (1961) [27]; «Стан народної освіти, школи і педагогічної думки на західноукраїнських землях в період панування Австро-Угорської монархії» (1965) [1]; «Учитель Івана Франка» (1965), «І.Я. Франко» (1966) [8], «Передова російська педагогіка та І.Я. Франко (1966), «Іван Франко про школу та освіту» (1999) та ін. [19].

Цінним внеском у вітчизняну історико-педагогічну науку вважаємо праці Бориса Никифоровича, присвячені освітньо-педагогічній діяльності Надії Костянтинівни Крупської. Якщо проаналізувати її спадщину без ідеологічного контексту, стає очевидною значна роль Надії Костянтинівни у становленні вітчизняної освіти й педагогічної науки. У ряді праць: «Видатний педагог-марксист (до 100-річчя з дня народження Н.К. Крупської)» (1969) [17], «Життя, віддане людям (до 100-річчя з дня народження Н. К. Крупської)» (1969) [18], «Н.К. Крупская о воспитании детей в семье» (1989), «Н.К. Крупская о роли матери в воспитании детей» (1989) та ін. Борис Мітюрор розкрив й схарактеризував основні педагогічні ідеї відомого радянського ідеолога освіти.

Ще однією персоналією, творчість якої ґрунтовно вивчав Б. Мітюрор, є Антон Семенович Макаренко – видатний вітчизняний педагог. За роки освітньої й науково-практичної діяльності Борис Мітюрор написав ряд праць, присвячених спадщині А. Макаренка, а саме: «А.С. Макаренко про трудове виховання» (1963) [23], «А.С. Макаренко про виробниче навчання як вищу форму трудового виховання» (1963) [22], «Современность и А.С. Макаренко» (1964) [13], «А. С. Макаренко о диалектичности педагогического процесса» (1985) [11], «А.С. Макаренко о значении авторитета в семейном воспитании» (1988), «А.С. Макаренко о значении авторитета» (1988) [12] та ін. Глибоке вивчення педагогічної спадщини А. Макаренка, здійснене Борисом Мітюрором, свідчить, що творче використання плідних ідей радянського педагога може принести велику користь для вдосконалення навчально-виховного процесу сучасної української школи.

Ще одним педагогом, який захоплював своїми поглядами і привернув увагу Б. Мітюрора, був Василь Олександрович Сухомлинський. Борис Никифорович здійснив вагомий внесок у пропагування спадщини В. Сухомлинського: вчений був автором ряду праць про педагогічну систему випадного педагога, виступав рецензентом праць павлівського директора. Так, Борис Мітюрор у 1972 р. в журналі «Радянська школа» написав рецензію на працю В. Сухомлинського «Методика виховання колективу» [28]. Борис Никифорович один з перших радянських вчених здійснив глибокий і усесторонній аналіз праці Василя Сухомлинського (книга «Методика виховання колективу» була випущена у 1971 р. після смерті автора, а вже у квітні 1972 р. вийшла рецензія на книгу Бориса Никифоровича), проаналізував всі чотири розділи книги: «Шкільний колектив. Принципи його виховання», «Ідейно-громадянська основа колективу», «Формування виховного впливу колективу на особистість», «Особа вчителя, педагогічний колектив і колектив вихованців», намітив перспективи використання книги у практичній діяльності вчителя [28]. А до 70-ї річниці від дня народження В. Сухомлинського, у 1988 р. науковцем було написано три статті: «Школа – дом радостного учения и труда» (1988) [14], «В.О. Сухомлинський про «Школу радості» (1988) [24]; «В. О. Сухомлинський про радість як важливий стимул навчальної діяльності учнів» (1988) [25].

Аналіз лише тільки назв праць ученого дає підстави вважати, що проблема «школи радості» була важливою для Бориса Мітюрора. У своїх публікаціях він довів, що це була цілісна система навчання дітей шестирічного віку, за якої вчителі враховували такі особливості дитячого мислення, як-от: образність, пластичність, емоційну збудливість думки.

Таким чином, здійснений аналіз дає змогу зробити висновок, що персоніфіковані дослідження Бориса Никифоровича Мітюрора є зразком наукового підходу до вивчення спадщини видатних педагогів. Його досвід є актуальним і корисним для сучасних дослідників педагогічних персоналій у вітчизняній історико-педагогічній науці.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Аналіз історико-педагогічних досліджень Бориса Мітюрора дає підстави стверджувати, що його праці персоніфікованого напрямку вирізнялися високим рівнем науковості, глибоким аналізом літературних джерел й архівних матеріалів, чіткою структурою. Слід зазначити, що в персоніфікованих дослідженнях Б. Мітюрора простежується система висвітлення педагогічної спадщини відомих педагогів, яка має такі складові: характеристика історичного періоду, у якому жив і працював педагог; розкриття змісту і стану розвитку освіти у досліджуваній період; характеристика педагогічних поглядів

(провідні дидактичні принципи, мета, завдання і засоби виховання, підготовка вчителя й основні вимоги до нього); визначення ролі, місця і значення внеску спадщини відомого педагога в розвиток педагогічної науки.

Перспективою подальших наукових розвідок вважаємо вивчення внеску Бориса Никифоровича у патріотичне виховання молоді, зокрема, можливості використання у патріотичному вихованні зібраних ним матеріалів про вчителів – Героїв Радянського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баїк Л. Стан народної освіти, школи і педагогічної думки на західноукраїнських землях в період панування Австро-Угорської монархії / Л. Баїк, Б. Мітюров. – Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. І.Я. Франка, 1965. – 57 с.
2. Гупан Н.М. Б. Мітюров як історіограф вітчизняної історико-педагогічної думки / Н.М. Гупан; зб. наукових праць. – № 11. Частина II. – Хмельницький: Видав. Національної Академії ПВУ, 2000. – С.169-175.
3. Історія педагогіки / за ред. М. Гриценка. – К.: Вища школа, 1973. – 447 с.
4. Лемех Г.Б. Життєвий та науково-творчий шлях Б. Н. Мітюрова (1910-2007 рр.) / Г.Б. Лемех. – Рівне: [б. в.]. – 2009. – 22 с.
5. Мітюров Б. Духнович Александр Васильевич / Б. Мітюров // Педагогический словарь: в 2 томах; гл. ред.: И.А. Каиров. – Т. 2: О–Я. – М.: Изд-во «Академии педагогических наук», 1960. – 776 с. – С. 361.
6. Мітюров Б. Зизаний Лаврентий / Б. Мітюров // Педагогическая энциклопедия; гл. ред. И.А. Каиров. – М.: Сов. энциклоп., 1965. – Т. 2. – 911 столб. – Ст.115-116.
7. Мітюров Б. Зизаний Стефан / Б. Мітюров // Педагогическая энциклопедия; гл. ред. И.А. Каиров. – М.: Сов. энциклоп., 1965. – Т. 2. – 911 столб., т.2., Ст.116.
8. Мітюров Б. Франко И.Я / Б. Мітюров // Педагогическая энциклопедия; гл. ред. И.А. Каиров. – М.: Сов. энциклоп., 1968. – Т. 4. – 911 столб. – Ст. 540.
9. Мітюров Б. Элассонский Арсений / Б. Мітюров // Педагогический словарь; В 2-х т.; гл. ред.: И. А. Каиров. Т. 2: О–Я. – М.: Изд-во «Академии педагогических наук», 1960.–776 с.– С. 729.
10. Мітюров Б.Н. Борецкий И.М. / Б.Н. Мітюров // Педагогический словарь; В 2-х т.; гл. ред.: И. А. Каиров. Т. 2: О–Я. – М.: Изд-во «Академии педагогических наук», 1960.–776 с.– С. 729. – С.123.
11. Мітюров Б.Н. А.С.Макаренко о диалектичности педагогического процесса / Б.Н. Мітюров // А. С. Макаренко: [Сб. ст.]. Кн. 11; Львов, обл. отд-ние Пед. о-ва УССР, Львов, гос. ун-т им. И. Франко; отв. ред. Л. Г. Баик. – Львов: Вища шк., 1985. – 154 с.
12. Мітюров Б.Н. А.С. Макаренко о значении авторитета. / Б.Н. Мітюров // «А.С.Макаренко – выдающийся педагог-новатор». – Ровно: РГПИ, 1988. – С. 22-23.
13. Мітюров Б.Н. Современность и А.С. Макаренко / Б.Н. Мітюров // Советская педагогика. – 1964. – №11. – С.141-142.
14. Мітюров Б.Н. Школа – дом радостного учения и труда / Б.Н. Мітюров // В.А. Сухомлинский – выдающийся педагог новатор: тез. обл. межвуз. науч.-практ. конф. – Ровно: РГПИ, 1988. – С.3-5.
15. Мітюров Б.Н. Симеон Полоцкий – выдающийся просветитель XVII в. / Б.Н. Мітюров // Советская педагогика. – 1971.– № 7. – С. 108-112.
16. Мітюров Б.Н. Развитие школы и педагогической мысли на Украине и Белоруссии (XVI-XVII вв.): автореф. дис. на соискание учен. степени докт. пед. наук: спец. 13.730 «Теория педагогики» / Б.Н. Мітюров. – Ленинград, 1970. – 48 с.
17. Мітюров Б. Видання педагог-марксист (до 100-річчя з дня народження Н.К. Крупської) / Б. Мітюров // Радянське слово. – Дрогобич. – 14.02.1969.
18. Мітюров Б. Життя віддане людям (до 100-річчя з дня народження Н.К. Крупської) / Б.Мітюров // Радянський педагог. – Дрогобич. – 20.20.1969.
19. Мітюров Б. Іван Франко про школу та освіту / Б. Мітюров. – Рівне: РЕГІ, 1999. – 35 с.
20. Мітюров Б. К.Д. Ушинський про вимоги до вчителя / Б. Мітюров // «Педагог-демократ К.Д. Ушинський», Львів, ЛГУ, 1959. – С.54-59.
21. Мітюров Б. К. Ушинський – син України / Б. Мітюров. – Рівне: Редакційно-видавничий центр Міжнародного університету «РЕГІ» ім. академіка Степана Дем'янчука, 2003. – 40с.
22. Мітюров Б.Н. А.С. Макаренко про виробниче навчання як вищу форму трудового виховання / Б.Н. Мітюров // Тези доповідей звітно-наукової конференції. – Дрогобич: ДПП, 1963. – С 26-30.
23. Мітюров Б.Н. А.С. Макаренко про трудове виховання / Б.Н. Мітюров // Тези доповідей і виступів на обласній науково-практичній конференції. – Львів, 1963. – С 7-10.
24. Мітюров Б.Н. В.О. Сухомлинський про «Школу радості» / Б.Н. Мітюров // Проблеми всебічного розвитку особистості у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю з дня народження В.О. Сухомлинського, 7-8 грудня. – Дрогобич: ДПП, 1988. – С.78-79.
25. Мітюров Б.Н. В.О. Сухомлинський про радість як важливий стимул навчальної діяльності учнів / Б.Н. Мітюров // Творче використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в умовах перебудови народної освіти в Україні: тези доповідей і повідомлень наук.-практ. конфер., присвяченої 70-річчю з дня народження В.О. Сухомлинського, 7-8 грудня. – Луцьк, 1988. – С. 109-111.
26. Мітюров Б.Н. Педагогічні ідеї Яна Амоса Коменського на Україні / Б.Н. Мітюров. – К: Рад. школа, 1971. – 108 с.

27. Мітюров Б.Н. Педагогічні погляди І.Я. Франка: лекція [для студентів-заочників] / Б.Н. Мітюров. – Дрогобич: Дрогобицький пед. ін.-т ім. І.Я. Франка, 1961. – 30 с.
28. Мітюров Б.Н. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу (рецензія) / Б.Н. Мітюров // Радянська педагогіка. – 1972. – №4. – С. 105-107.
29. Митюров Б.Н. Ян Амос Коменский: биография отдельного лица / Б.Н. Митюров. – К.: Знання, 1970. – 32 с.

Ю.Н. ЧЕРЕДНЯК. РОЛЬ Б.Н. МИТЮРОВА В РАЗВИТИИ ПЕРСОНАЛИСТИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ В ИСТОРИИ ПЕДАГОГИКИ

Резюме. В статье рассматривается вклад известного украинского ученого Бориса Никифоровича Митюрова в развитие персоналистического направления в истории педагогики. В частности, проанализированы работы педагога об учителях братских школ; о персоналиях Яна Амоса Коменского, К. Ушинского, И. Франко, Н. Крупской, А. Макаренко, В. Сухомлинского.

Ключевые слова: Б.Н. Митюров, педагогическое наследство, персоналистическое направление, персоналия, история педагогики.

Y.M. CHEREDNYAK. THE ROLE OF B.N. MITYUROV IN THE DEVELOPMENT OF PERSONALISTIC DIRECTION IN THE HISTORY OF PEDAGOGY

The summary. In the article author considers the contribution of the famous Ukrainian scientist Boris Nikiforovich Mityurov in development personalistic movement in the history of pedagogy. In particular, we analyzed the pedagogic works about teachers communal schools; personalities by Jan Amos Comenius, K. Ushinskyi, I. Franko, N. Krupskaya, A. Makarenko, V. Sukhomlynskiy.

Key words: B.N. Mityurov, pedagogical heritage, personalistic direction, personalities, history of pedagogy.

**Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. С.Г. Карпенчук.**

Одержано редакцією 01.02.2016 р.

УДК 373.5:911]:316.61

Л.Б. ПАЛАМАРЧУК

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗНАННЯ ЯК ГУМАНІСТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

Пам'яті С.С. Пальчевського присвячується.
Досвідченому вчителю, вченому, акмеологу, поету ...

Резюме. У статті розкривається роль соціокультурних знань під час вивчення географії, як гуманістичного підґрунтя освітнього процесу. Соціокультурні знання є засадничою основою у формуванні географічної культури, сприяють розвитку теоретичних положень та ідей гуманізації шкільної географії. Через зміст навчального географічного матеріалу соціокультурного спрямування формується гуманістичний світогляд молодшої людини.

Ключові слова: соціокультурні знання, гуманізація освіти, географічна освіта, навчально-виховний процес.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Соціокультурна складова змісту шкільних курсів географії покликана об'єднати соціокультурні знання, вміння й навички, що забезпечують поширення інформації про досвід людської діяльності, особливості ведення господарства в умовах ринку, розвитку національної культури, вплив природно-географічних умов території на сформований історично рівень соціально-економічного розвитку країни. Соціокультурні знання допомагають учневі засвоїти правила і норми соціальної поведінки, цінності суспільства, в якому йому доведеться жити, працювати. Через сформовані вміння і навички учень забезпечує гармонійні стосунки у ланцюжку «людина – родина – громада – нація (держава) – людство – навколишнє середовище», що є соціальною основою сучасної особистості. Соціокультурна складова об'єднує різноманітні елементи буття людини (матеріально-технічні об'єкти, засоби праці й комунікації, матеріальні й духовні продукти і послуги, ідеологічні, мистецькі цінності, зразки та норми, відносини між людьми, ставлення до природи).

Аналіз останніх досліджень. Значний вплив на розвиток теорії і практики соціокультурного підходу в навчанні мали як зарубіжні, так і вітчизняні психологи й педагоги та методисти-географи (Ш. Амонашвілі, А. Бібік, Н. Бібік, В. Безпалько, І. Бех, М. Бурда, Н. Буринська, Б. Гершунський, Н. Голованова, С. Гончаренко, І. Душина, І. Зяюн, В. Корнєєв, В. Кремень, М. Криловець, Л. Круглик, Г. Лисенкова, І. Лернер, О. Лобжанідзе, В. Макасовський, Ю. Мальований, І. Матрусов, Т. Назаренко, Я. Олійник, С. Пальчевський, Л. Панчешнікова, В. Пестушко, О. Плахотнік, О. Пометун, Н. Петрова, Г. Понурова, І. Підкасистий, М. Рижаків, О. Савченко, А. Сиротенко, М. Скаткін, Г. Селевко, М. Сорока, А. Хуторський, О. Топузов, Б. Чернов, Г. Уварова, П. Шищенко, І. Шоробура та ін.), які розкрили методологічні основи і шляхи розвитку сучасної педагогічної науки, важливість гуманізації та гуманітаризації, культурологічного й соціокультурного спрямування навчально-виховного процесу з географії.

© Л.Б. Паламарчук, 2016

ЗМІСТ

Малафійк І.В. Життя як спалах зірки.	3
Оксенюк О.В. Імпресинги творчої лабораторії освітології С. Пальчевського.	5
Белова С.А. Шляхи гуманізації навчально-виховного процесу у Бременській педагогічній школі початку ХХ ст.	8
Дзюбишина Н.Б. Естетичне виховання учнів в експериментальних школах міжвоєнної Чехословаччини.	11
Яроцук Л.Г. Моніторингові дослідження в Європі як сучасний метод діагностики знань.	14
Левчук І.Б. Просвітницькі аспекти благодійницької діяльності православних братств Волині 2 пол. ХІХ – поч. ХХ ст.	19
Ваколюк А.М. Особливості фізичного виховання школярів у педагогічній діяльності А. Макаренка.	22
Толкова Т.М. Досвід функціонування дослідницьких університетів Сполучених Штатів Америки.	25
Біліченко П.Г. Етапи просвітницької діяльності родини українських меценатів Терещенків.	28
Марчук О.О. Основні напрями діяльності Волинського гімнастичного товариства „Сокіл” на початку ХХ століття.	30
Сорочинська Т.А. Сучасна концепція філософії освіти в Україні.	33
Шикла Р.Р. Музейна педагогіка: розуміння основних наукових дефініцій майбутніми вчителями в галузі природознавства.	36
Мельник О.В. Освітня діяльність Миколи Ковальського (друга половина 1990-их – середина 2000-их років).	38
Солодовник А.О. Генезис поняття освітнього середовища у педагогічній думці України (20-і рр. ХХ - початок ХХІ століття).	42
Чижик Т.Г. Проблема визначення параметричних характеристик розвитку учнів загальноосвітніх шкіл.	48
Шелюк Г.В. Роль журналу “Церковно-приходская школа” в розвитку початкових шкіл духовного відомства.	51
Мосієвич Ю.О. Прогресивні тенденції розвитку польської освіти Волинської губернії другої половини ХІХ – початку ХХ ст.	54
Чередняк Ю.М. Роль Б. Н. Мітюрова у розвитку персоналістичного напрямку в історії педагогіки.	57
Паламарчук Л.Б. Соціокультурні знання як гуманістичне підґрунтя вивчення географії.	61
Калаур С.М. Обґрунтування доцільності розробки системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв’язання конфліктів.	64
Петрук Л.П. Народні традиції як засіб соціалізації особистості у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.	69
Мартинюк Л.В. Музична слухацька діяльність учнів підліткового віку.	72
Маліновська Н.В. Особливості організації мовленнєвого спілкування дітей з різними освітніми можливостями в умовах спільного навчання.	75
Шевчук О.А. Дотримання стилю здорового способу життя як передумова успішної соціалізації студентської молоді.	78
Гураль У.М. Практичні методи формування в молодших спеціалістів комерційних коледжів конфліктологічної компетентності у розв’язанні професійних конфліктів.	84
Фрідріх А.В. Формування у майбутніх фахівців національної самосвідомості.	87
Волошко Г.В. Підготовка майбутніх робітників соціальної сфери до створення профілактичної соціальної реклами.	89
Степанова О.І. Особливості мовленнєвого спілкування педагогів дошкільних навчальних закладів з дітьми, які мають різні освітні можливості.	93
Бісовецька Л.А. Проблема формування особистості школяра на сучасному етапі розвитку освіти.	96
Косарєва Г.М. Виявлення структури толерантного ставлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до дітей з особливими потребами.	99
Галатюк М.Ю., Галатюк В.М. Управління розвитком індивідуальних здібностей та самореалізації учнів загальноосвітніх навчальних закладів.	103
Падалка О.І. Взаємини дітей дошкільного віку з різними освітніми можливостями у процесі спільного навчання.	107
Грицюта О.Ф. Психолого-педагогічні особливості подолання стресу, психічної травми та посттравматичного синдрому в постраждалих від військових дій.	110
Малафійк І.В., Кривко М.П. Єдність управлінського та дидактичного циклів як основа формування суб’єкта навчального пізнання.	113
Міщук Н.Й., Степанюк А.В. Моделювання природничо-наукової освіти школярів на основі інтеграційного підходу.	116
Семенов О.С. Методологічні та практико-нормативні засади функціонування змісту діяльності позашкільного навчального закладу.	119
Янцур М.С. Теоретичні засади методичної підготовки майбутніх вчителів технології.	124

Штельмах Г.Б. Концепція особистісно діяльній освіти у професійній підготовці вчителів іноземної мови.	129
Сингаївський Д.В., Савельєв М.Г. Ефективність проектно-технологічної підготовки фахівців у системі “Коледж – Університет”.	133
Косарева О.І. Психологічні особливості навчання і виховання дітей з різними освітніми потребами (на прикладі дітей з раннім дитячим аутизмом).	135
Федорова М.А. Психологічні основи виховання моральних цінностей особистості.	138
Смолюк С.В. Перспективи проектування розвивального освітнього середовища сучасної початкової школи.	141
Яницур Л.А. Особливості методики проведення занять з образотворчої діяльності у групах із змішаним віковим складом.	144
Коваль В.В., Коваль В.В. Професійно-прикладна фізична підготовка учнів профтехучилищ: історичний досвід і сучасні умови використання.	149
Шевців З.М. Теоретичні основи інклюзивної педагогіки.	152
Осіпчук Н.В. Європейський контекст вивчення іноземної мови у вищій школі.	155
Павленко А.С. Управління процесом виховання в загальноосвітніх навчальних закладах.	158
Кострубань Р.В. Необхідність впровадження в навчальний процес структурної моделі для формування толерантності студентів педагогічних коледжів.	161
Філоненко Р.С. Історія розвитку та сучасний стан управління освітою.	164
Шроль Т.С. Змішане навчання як нова форма організації ІКТ-освіти.	166
Відомості про авторів.	171